

KOOLISUHETEST

Kooliaasta on läbi. Suur maja on kui mahajäetud taru. Sügisel on ta jälle elu täis: joostakse, käratsetakse, istutakse koridoris aknalaudadel. Kasutagem suvepauzi koolielu üle järelemõtlamiseks, talviste mõtiskluste jätkamiseks.*

Õpilased, nende omavahelised suhted, kontaktid õpetajate ja kooliga on täna teise-mad kui eile. On silmanähtavat edasiminekut, samas oleme mõnigi kord astunud ühe sammu edasi ja kaks tagasi. Tagasi astume aga hirmus hella koha peale, tekib sasipundar, kus segamini hulk tundeid ja suhteid: õpilane — õpetaja, õpilane — töö, õpilane — õpilane, õpetaja — kool.

Õpilane ja töö. Opetöö jäägu sedapuhku kõrvalle. On ju veel teist liiki töö, see ühiskondlikult kasulik — ÜKT, mida õpilane teeb (vähemalt peaks tegema) oma vabast tantsust ja ajast. On kehtestatud norm, tundide arv. Vanemates klassides on see suurem, väiksematelt nõutakse vähem. Koolimajas on töid mustmiljon, ainult vali ja tee.

Mida aga arvata pedagoogist, kes peab ühiskondlikult kasulikuks tööks ka seda, kui saadab õpilase «Kaunasest» tellitud torti tooma? Õpilane saab oma tunnid kätte ja on ülimalt rahul, et nii libedalt läks.

Kui ÜKT-liikumine alguse sai, tuli iga tunni eest ka tund tööd teha. Nüüd on selleski süsteemis «progress» silmaga näha: tund tööd — kaks kirja. Tekib küsimus: kes alustas?

VÕIMALUS A. Õpilane ei olnud vaimustatud võimalusest olla ühiskondlikult kasulik. Töö pidi aga tehtud saama. Kompromisslahendusele tuli pedagoog: siin on tunni jagu tööd, kaks saad kirja.

VÕIMALUS B. Õpilasele anti töö, mis teda huvitas. Ta täitis ülesande eeskujulikult ja teda premeeriti lisatunniga.

Võimalusi on rohkem, kuid põhimõtteliselt võis see ju nii alata. Nüüd on õpilane tingija ja nõudja: noh, hästi, võin paberi maast üles tõsta, aga mis ma selle eest saan; olgu, panen toolid laudadele, mitu tundi annate.

Õpilane on arukas, ta ei tee ühtegi liigutust niisama. Justkui tsirkusekaru, kes on nõus kõike tegema üksnes suhkru-tüki eest. Süües kasvab isu. Ka kiitmine ja premeerimine tekitab samasugust reaktsiooni, eriti kui kiitus kingina saadud. Pole ime, kui mõni nutikas koolipoiss lausa nõuab: aga mulle?! Mida talle siis öelda? Võib-olla: «Kuule poiss, paistab, et oled üle premeeritud, tänasest päevast hakkame uuesti otsast peale. Õigest otsast.» Poiss kehitaks selle jutu peale vaid õlgu — kui ei taha, pole vajagi — ja läheks teise õpetaja jutule, kes tööjõudu hinnata mõistab. Sina, õiguse-tahtja, nühi ise oma õpilaste täissorgeldatud koolipinke ja jalagalöömisest kriimulisi klassiuksi! Polegi see nii väga harukordne meie koolielus.

Õpilase ja õpetaja normaalne tööjaotus sõltub hulgast probleemidest, igaüks peab need eneses selgeks mõtlema ja paika panema. Oma osa on klassikollektiivi üksmeel, õpetaja autoriteedil, õpilaste töössuhtumisel, kodusel kasvatusel.

Mõõdupuuks on ka oma kooli tunne: panna käsi külge igas töös, tingimusteta, sooviga olla kasulik. Oluline ei ole siin õpetaja allkirjaga kinnitatud kolm tundi ÜKT arvepidamises, vaid õpilase enda tegemistahe, töölust.

Ning jälle on pedagoogide kord lootusetult nentida: selline õpilane on näidis, harukordne eksemplar, oh kui vähe kohtame teda koolis.

Loomulikult on igaühel õigus vastuväiteks. Milleks üldistada nii, et kui kolm on laisad, siis on kõik halvad... Õige tihti aga algabki kõik neist kolmest — pole enam tervikut, pole kollektiivi. Mida rääkida oma kooli tundeist, kui ühtainsat klassigi ühendab vahel vaid nimekiri klassipäevikus.

Kuivõrd hoolib õpilane oma koolist, klassikaaslastest? Vähe. Alklassides on lugu teisem: veel on huvi kooliürituste vastu, klassikaaslastega on põnev olla. Keskkooli-õpilaste suhtumist iseloomustavad tihti kaks sõna — ei huvi-ta. Selle taga on igavus, tülpimus, üleolek pakutavast. Õpilane võib olla ülimalt konservatiivne. Umbusklikult, soliid-selt kaugusest ütleb ta oma hoiatava sõna: ei tule midagi välja, sellega nad küll hakkama ei saa!

See salapärane «nad» on tegelikult täiesti reaalne jõud, õpilaskonna teine osa (enam-jaoit väiksem), kellel on olemas too väärtuslik oma kooli tunne ja kes siiralt tahavad seda teistega jagada.

Ja tulebki välja nagu vanas muinasjutus: on hea ja halb, kes omavahel võitlevad. Et hea on hea, saab ta enesest-mõistetavalt halvast jagu ja kõik on ehk jälle korras. Aga meie ei ela muinasjutus ja keegi meist ei ole ka muinas-jutuvestja. Nii et maa peale tagasi! Samasse kohta ja üsna valusalt kukkudes: seni kui kaks kolmandikku on loiid, nürid ja unised, ei suuda ülejäänud kolmandik midagi erilist ära teha.

Suhtumine koolisse tugineb eeskätt õpilaste omavahelistele suhetele. Seal on aga oluliseks kujunenud suhtlemine hoopis erisugusel, asjade tasandil. Keskkooliõpilane ei otsi kaas-lasi iseloomude sobivuse põhi-mõttel, vaid läheb kaasa nendega, kel samad huvid. Välis-maised närimiskummid, importpastakad, firmavelvetid, heliplaadid, nahkpintsakud, värvusmuusika — täiesti seaduspäraselt kasvav pingerida. Kokkuvõtteks üks sõna: han-kima. See pole enam lapse-meelne mäng naabritüdrukuga, kus läks õnneks tavaline kommipaber millegi hoopis as-jalikuma vastu vahetada. See on haigus, millel oma kulg ja sümptomid: välja uurida, peh-meks rääkida, vahetada, kätte saada — olla teistest üle.

Võib-olla keegi riputaks hoiatuseks seinale sildi: «Pärast asjadetõbiste kodanikega suhtlemist peske hoolikalt käsi, haigus on väga nakkav!» ja uuriks välja, kas tõbi pole mitte vanemailt päritud.

Nüüd võib tõusta kisa (vahest ka õigustatud!): see on moes, on popp, oleme noored, miks meil ei ole! Lõppude lõpuks on need ju asjad! Inimes-te inimlikke suhteid ei tohi nurka suruda, ei tohi jääda alla asjadega (üle)kindlus-tatud kodanike üלטalla vaata-vatele ärisuhetele. Inimlikult mõistev, usaldav suhplus nõuab võrdsust. Primaarne pole ma-janduslik võrdsus, vaid tunne-te, soovide, mõttelaadi ühtsus.

Kui noored on niivõrd erine-vate vaadete, erineva eluhoia-kuga, on kollektiivil raske tekkida. Ühtegi ettepanekut ei võeta enam siiralt. Kõik läheb justkui enampakkumisele: kes pakub rohkem?!

Õpetaja, milline on tema roll? Lepitada, pealt vaa-data, käskida, keelata, sundi-da? Võib ju proovida, teha mi-dagi üheskoos. Ja ongi häda käes! Õpetajal on mees, laps, toimetusi üle pea. Ühesõnaga — on oma elu. Kujutan ette, et ükski õpetajate'oa nõupidamine, mis puudutab vaba aja ohverdamist, ei lähe libedalt.

Nii mõnedki kurdavad, et hariduselu ja kasvatus olevat kahtlaselt feminiinsed, et poisslapsed võidakse nõnda hoopis ära närvtutada. Kujuta-gem ette uut korraldust, mis lubaks pedagoogiametisse üks-nes meesterahvad ja robotid. Kui palju või vähe oleksime siis teisemad? Loomulikult ei taha keegi väita, et meesterah-vad oleksid halvemad kasvata-jad (robotite kohta ei oska mi-dagi öelda), kuid seda osa, mi-da täidab algkoolilaste elus naisõpetaja, teine ema, on raske üle hinnata. Aastate minnes õpilase-õpetaja suhted muutuvad.

* Vt. 15. jaanuari «Edasi». «Kas kolm on koolipoisihinne?»

KOOLISUHETEST

NA - E d a s i - 1981-11-08 - 01
(Algas 5. lk.)

Piisab paarist õpetaja umbusklikust pilgust, kahtlustavast küsimusest, kui õpilane asub kinni külmutama inimlikke suhteid. Õpetajagi on ainult inimene, ta väsib, tüdineb, kuid ta ei tohi seda välja näidata. Teisi kasvatades peab ise tugev olema.

Muidugi ei taha keegi olla üksnes andja, ikka loodetakse vastutasu. Õpilasele tuleks selgeks teha, et lihtsalt niisama andmist ei eksisteeri, ei hinne-

tes, tunnetes ega rahas. Ja mitte ainult õpetussõnades, vaid ka elus peaks see nii olema. Pealegi on ausat mängu alati hinnatud, ja just sellepärast, et sageli on palju kergem olla valelik.

Jäägu pealegi ausus ideaaliks. Lubame enesele vahel tilukese vale, teeme hea näo halva mängu juures. Kuid andestada ükskõiksust? Silm kinni pigistada, järele anda, veel kord andestada — kasvatada tarbijamentaliteediga inimesi, kui neid, niigi liiast...

Elulised ja õpetlikud on tegelased laste multifilmis, kus heasüdamlik Boarnadu saadab tervituse Pärdikule, viimane aga ei pea sellist kinki mis-kiks. Too lugu lõpeb õnnelikult, sest Pärdik pannakse mõtlema ja ta mõistab, et ainuüksi käegakatsutav pole väärtus: lugupidamine, tunded on väärtuslikumadki. Pärdik sai aru. Looduse Kroon mõistaks samuti, kui ta vähekegi püüaks.

Septembrikuus tulevad nad uuesti: jooksevad, käratsevad, istuvad koridoris aknalaudadel. Kui õige prooviks teha nendega midagi teisiti kui seni?

SIIRI VARI

E d a s i

11. Vm 1981

2.